

نقش تمدن ساز حماسه اربعین حسینی (علیه السلام)

علی اکبر روحی گل ختمی^۱، دکتر احسان پور اسماعیل^۲

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته مدیریت اماکن متبرکه مذهبی دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام-نویسنده
مسئول: roohi.aliakbar@gmail.com

۲- استادیار مؤسسه آموزش عالی آرمان رضوی: dr.ehsanpouresmaeil@gmail.com

چکیده:

وقتی انسان در مسیر اربعین، خودش را قطره‌ای از یک اقیانوس می‌بیند تجربه‌ای از فناء فی الله و فدای اهل بیت شدن را در جان خویش به نمایش می‌گذارد. وقتی در مسیر کربلا پاهایش خسته می‌شود و خستگی را عمیقاً با جسم خودش احساس می‌کند ارتباط روحی اش هم با امام حسین (علیه السلام) بیشتر می‌شود. حادثه عاشورا عظیم‌ترین حادثه عالم است که از آن نه تنها عالم ملک بلکه تمامی ملکوتیان بهره‌مند می‌شوند و در عالم ملک هم نه تنها انسان‌های معمولی بلکه انبیاء اولوالعزم هم بهره‌مند از این حادثه می‌باشند و با الهام گرفتن از این حادثه عظیم به هدایت امت‌های خود می‌پردازند. تمام شاخصه‌های یک فرهنگ پویا در بستر زیارت اربعین دیده می‌شود. بنابراین، زیارت اهل بیت سیدالشهدا (علیه السلام) و صحابه بزرگوار ایشان، جناب جابر بن عبدالله انصاری، سنگ بنا و نقطه عطف زیارت تمدن ساز اربعین است. این حادثه و جلوه‌های ملکوتی آن ظرفیت هدایت بشریت را دارا می‌باشد و لذا باید نگاهی جامع، واسع و نافذ به این حادثه داشت و با بصیرت کامل زوایای آن را بررسی گردد و در مسیر جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی از آن بهره کامل را برد. بررسی زوایای مختلف این همایش عظیم مؤمنین بر محوریت زیارت و عزای سالار شهیدان در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی در دنیای امروز ضرورتی اجتناب ناپذیر می‌باشد. به نظر می‌رسد این همایش عظیم تأثیر بسزائی در مهندسی تمدن اسلامی دارد و می‌توان با شناخت و تعالی ابعاد مختلف در این راستا بهره‌مند شد. به طور قطع می‌توان ادعا کرد که در این همایش عظیم مردمی شاهد شکل‌گیری جامعه‌ای در مقیاس محدود (هم از لحاظ زمانی و مکانی) با تمام صفات و ویژگی‌های جامعه آرمانی اسلام و رابطه معنادار آن با مساله مهدویت و ظهور امام زمان (عج) می‌باشیم که شناخت این اوصاف و توسعه آن بسیار راهگشا می‌باشد.

کلمات کلیدی:

اربعین، عاشورا، تمدن اسلامی، حماسه، امام حسین، هدایت، فرهنگ پویا، زیارت، مهدویت، ظهور، معرفت، امام زمان

مقدمه

در جوامع بشری دو خط همیشه مطرح بوده است. یکی خط شیطان و اهریمن یعنی راهی که انسان را به ضلالت و گمراهی و جهل و تاریکی و فساد و تباهی می کشاند، و خط دیگر خط رحمن و رضوان یعنی مسیری که آدمی را در هدایت و نور و تکامل به سمت اهداف عالییهی حق سوق می دهد. تفاوت این دو مسیر از هر جهت روشن است، یکی انسان را به انحطاط از ارزش ها و کمالات می کشاند، دیگری روح فضیلت ها را به جامعه عرضه می کند. بر اساس فلسفه تاریخ شیعی از سنن محوری حاکم بر روند حرکت تاریخ، درگیری مدام دو جبهه حق و باطل با سرپرستی اولیاء حق (ائمه نور) و اولیاء طاغوت در طول تاریخ می باشد. دو جبهه ای که همواره توسط خدای متعال امداد می شوند «كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَخْظُورًا» [۱] و البته جبهه حق همواره از امداد خاص هم برخوردار می باشد.

بر این اساس ظرفیت هدایت اولیاء الهی با محوریت ائمه نور (علیهم السلام) شکل دهی عالمی نورانی و خروج از عالم ظلمت و جهل است. به عبارت دیگر براساس معارف ناب شیعی نه تنها تمامی هستی تکویناً به واسطه جریان اراده تکوینی ائمه نور (علیهم السلام) سرپرستی می شوند (بکم فتح الله و بکم یختم و بکم ینزل الغیث و بکم یمسک السماء ان تقطع علی الارض الا باذنہ [۲] بلکه تکامل تاریخی انسان و جامعه انسانی و رسیدن به مقام توحید و قرب الهی تنها در سایه جریان ولایت ائمه نور (علیهم السلام) و تولی تام به ولایت آنان می باشد. یعنی رسیدن به مقام توحید و تولی تام به ولایت حضرت حق در همه شئون حیات و مسیر بندگی جز از طریق تولی تام به ولایت ائمه نور (علیهم السلام) امکان پذیر نمی باشد چرا که آنان «ارکان توحیدک» و «دعائم دینک» «محال معرفه الله» و «مساکن بر که الله» و «معادن حکمه الله»... و «المخلصین فی توحید الله» [۳] هستند. لذا جز از طریق این انوار مقدسه عبادتی و معرفتی، رسیدن به مقام توحید امکان پذیر نمی باشد. «بنا عبد الله و بنا عرف الله» [۴] اما در اینکه چرا این مقام به انوار مقدسه چهارده معصوم (علیهم السلام) توسط حضرت حق تفویض شده است اسراری نهان نهفته است که طبق بعضی از روایات سرّ این برتری، سبقت گرفتن ایشان در امر توحید و معرفه الله و تنزیه و تقدیس خداوند است. ولی با این حال تبیین علت این برتری و پی بردن به منزلت و مقامات معصومین (علیهم السلام) از افق فهم ما خارج است. با این توجه ظرفیت فعل، قول و تقریر ائمه نور (علیهم السلام) هدایت کل عالم و تمامی جوامع در تمامی ادوار تاریخ می باشد و از میان افعال معصومین (علیهم السلام) می توان حادثه عاشورا را نقطه عطف تاریخ بشری دانست که حتی حادثه عظیم بعثت نبی اکرم (ص) مرهون این حادثه عظیم است چرا که اگر عاشورا نبود اسلامی نبود. «انا لله و انا الیه راجعون و علی الاسلام السلام اذ قد بلیت الامه براع مثل یزید» [۵].

آنچه در باب حادثه عاشورا باید مورد توجه قرار گیرد تجلی عینی تمامی اسلام و مکارم اخلاقی در مقابل تمامی کفر و رذائل شیطانی است و لذا این حادثه و تمامی ملحقات متصل به آن به خوبی باید مورد دقت و ژرف اندیشی قرار گیرد و نقش این حادثه در بنای جامعه ایمانی ملاحظه گردد. اینکه در روایات و سیره اهل بیت (علیهم السلام) فضیلت های فراوانی بر بکا و زیارت سیدالشهدا (علیهم السلام) ذکر شده همه خبر از شکل دهی جامعه ایمانی بر پایه محبت و زیارت است. یکی از جلوه های بی نظیر این حادثه، راهپیمایی عظیم اربعین است که در آن ناب ترین جلوه های زیست مؤمنانه ظهور پیدا می کند. تحقق این حادثه در این شرایط خاص جهانی که ارزش ها و فرهنگ مدرنیته و سرمایه داری، فرهنگ غالب جهان امروز گردیده است، نشان امکان خروج از هژمونی حاکم ارزش های مادی دنیای امروز است. اگر انقلاب اسلامی ایران که خود بر پایه نهضت حسینی و اسلام ناب شکل گرفته است موج بیداری انسانی و اسلامی را در جهان امروز و جهان اسلام ایجاد کرده است، شکل گیری تمدن اسلامی هم که افق حرکت انقلاب اسلامی می باشد تنها بر پایه حادثه عاشورا و ملحقات متصل به این حادثه همچون زیارت اربعین می باشد. به نظر نگارندگان، زیارت اربعین با جلوه های ناب آن به خوبی راه را برای تحقق تمدن اسلامی هموار می کند و انقلاب اسلامی ایران از بستر چنین حادثه ای می تواند به ایده تمدن اسلامی در دنیای امروز جامعه عمل ببوشاند. تمام شاخصه های یک فرهنگ پویا در بستر زیارت اربعین دیده می شود، بنابراین زیارت اهل بیت

سیدالشهدا (علیه السلام) و صحابه بزرگوار ایشان، جناب جابر بن عبدالله انصاری، سنگ بنا و نقطه عطف زیارت تمدن ساز اربعین است [۶]. در این مقاله به صورت اجمالی به توصیف حماسه اربعین حسینی و شاخصه های تمدن ساز آن پرداخته می شود و البته قبل از آن راز و رموز اربعین را بیان و سپس به بررسی تأثیر حماسه اربعین و مساله مهدویت پرداخته می شود و در آخر ضمن معرفی شاخص های تمدن ساز اربعین، راهبردهایی اساسی در باب بالندگی این حرکت عظیم بشری ارائه می گردد.

۱- عدد چهل

اربعین از رازهای هستی است، خصوصیت عدد چهل و اسرار نهفته در آن برای ما روشن نیست. البته چه بسا، با توجه به ویژگی های انسان، «چهل بار» تکرار یک رفتار پسندیده موجب تأثیر معنوی و تعمیق آن رفتار و قابلیت نزول فیض خاص خداوند می شود. اصولاً باید توجه داشت که در نگرش صحیح دینی، اعداد نقش خاصی به لحاظ عدد بودن، در القای معنا و منظوری خاص ندارند؛ به این صورت که کسی نمی تواند به صرف این که در فلان مورد یا موارد، عدد هفت یا دوازده یا چهل یا هفتاد به کار رفته، استنباط و استنتاج خاصی داشته باشد. این یادآوری، از آن روست که برخی از فرقه های مذهبی، بویژه آنها که تمایلات «باطنی گری» داشته یا دارند و گاه و بیگاه خود را به شیعه نیز منسوب می کرده اند، و نیز برخی از شبه فیلسوفان متأثر از اندیشه های انحرافی و باطنی و اسماعیلی، مروج چنین اندیشه ای در باره اعداد یا نوع حروف بوده و هستند. در واقع، بسیاری از ادادی که در نقل های دینی آمده، می تواند بر اساس یک محاسبه الهی باشد، اما این که این عدد در موارد دیگری هم کاربرد دارد و بدون یک سند دینی می توان از آن در سایر موارد استفاده کرد، قابل قبول نیست.

۲- عدد اربعین در متون دینی

در قرآن آمده است که جریان میقات حضرت موسی (علیه السلام) با خدای سبحان، چهل روز به طول انجامید. بنی اسرائیل نیز به دلیل ناسپاسی در برابر نعمت های الهی و تلاش های حضرت موسی (علیه السلام)، به مدت چهل سال در بیابان سرگردان شدند. در احادیث نقل شده است در جریان آفرینش حضرت آدم (علیه السلام)، سرشت طینت او به دست خداوند، به مدت چهل روز ادامه یافت یا پیکر شریف آن حضرت، چهل سال باقی ماند، سپس روح در آن دمیده شد و نیز محدثان شیعه و سنی درباره تأثیر حفظ چهل حدیث از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده اند اگر کسی چهل حدیث نافع برای امت، نه برای شخص خود حفظ کند یا از راه تبیین آن برای مردم یا از راه پیاده کردن عملی آن در جامعه آن را حفظ کند، روز قیامت، فقیه محشور می شود. حدیث معروفی نیز از طرق متعددی از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره اخلاص نقل شده است که فرمود: «هرکس به مدت چهل روز اخلاص بورزد، خداوند چشمه های حکمت را از قلبش به زبانش جاری می سازد». همچنین غالب انبیای الهی در چهل سالگی به رسالت مبعوث شده اند و در نماز شب سفارش شده است که چهل مؤمن را دعا کنید و همسایگان را تا چهل خانه گرامی بدارید، شهادت چهل مؤمن بر نیک سیرت بودن متوفی و... حاکی از اهمیت این کمیت ارزشمند است. اینها نشان می دهد که عدد چهل از برجستگی خاصی در اسلام برخوردار است [۶]. اما همان گونه که اشاره شد بنا به سنت اهل بیت (علیهم السلام) فقط در گرامیداشت شهادت سید شهیدان، موضوع اربعین مطرح شده است. به نظر می رسد آن گونه که امام حسین (علیه السلام) برای خدای خویش در مسیر عبودیت سنگ تمام گذاشت، خداوند نیز بعضی از امور خلقت را در انحصار سیدالشهدا (علیه السلام) تعریف کرده که از آن جمله قرار دادن سنت زیارت اربعین در سبب فرهنگ شیعه است. در زیارت اربعین می خوانیم: «وَبَذَلَ مُهْجَتَهُ فَبِكَ لَا يَسْتَنْقِذُ عِبَادَكَ مِنَ الْجَهَالَةِ وَ خَيْرَ الضَّلَالَةِ» یعنی: و جانش را در راه تو بذل کرد، تا بندگان را از جهالت و سرگردانی گمراهی برهاند. این رویداد، دارای ابعاد گوناگونی در هستی است.

۳- دلیل بزرگداشت اربعین

اهمیت زیارت اربعین، تنها به این نیست که از نشانه‌های ایمان است، بلکه طبق روایت امام حسن عسکری (علیه‌السلام) در ردیف نمازهای واجب و مستحب قرار گرفته است. حضرت فرموده‌اند: نشانه‌های مؤمن پنج چیز است: ۱- خواندن پنجاه و یک رکعت نماز (۱۷ رکعت نماز واجب + ۱۱ نماز شب + ۲۳ نوافل) ۲- زیارت اربعین ۳- انگشتی عقیق در دست راست ۴- وجود آثار سجده بر پیشانی ۵- بلند خواندن بسم الله در نماز؛ بر پایه این روایت، همان‌گونه که نماز ستون دین و شریعت است، زیارت اربعین و حادثه کربلا نیز ستون ولایت است. به دیگر سخن، بر اساس فرموده رسول خدا صلی الله علیه و آله، عصاره قرآن که دین خداست، ستونی دارد و آن نماز است و بر اساس روایت امام عسکری (علیه‌السلام)، عصاره عترت نیز ستونش زیارت اربعین است و این دو ستون در کنار هم ذکر شده است؛ زیارت اربعین نیز انسان را از خوی ۳ گانه سرکش باز می‌دارد. اما این که منشأ اربعین چیست، باید گفت، در منابع به این روز به دو اعتبار نگریسته شده است. نخست روزی که اسرای کربلا از شام به مدینه مراجعت کردند. دوم روزی که جابر بن عبدالله انصاری، صحابی پیامبر خدا (ص) از مدینه به کربلا وارد شد تا قبر حضرت اباعبدالله الحسین (علیه‌السلام) را زیارت کند. شیخ مفید در «مسار الشیعه» که در معرفی ایام موالید و وفیات ائمه اطهار علیهم السلام است، اشاره به روز اربعین کرده و نوشته است: این روزی است که حرم امام حسین (علیه السلام) از شام به سوی مدینه مراجعت کردند. نیز روزی است که جابر بن عبدالله برای زیارت امام حسین (علیه السلام) وارد کربلا شد. کهن‌ترین کتاب دعایی مفصل موجود، کتاب «مصباح المتهجد» شیخ طوسی از شاگردان شیخ مفید است که ایشان هم همین مطلب را آورده است. شیخ طوسی پس از یاد از این که روز نخست ماه صفر روز شهادت زید بن علی بن‌الحسین (علیه‌السلام) و روز سوم ماه صفر روز آتش زدن کعبه توسط سپاه شام در سال ۶۴ هجری است، می‌نویسد: بیستم ماه صفر (چهل روز پس از حادثه کربلا) روزی است که حرم سید ما اباعبدالله الحسین (علیه السلام) از شام به مدینه مراجعت کرد و نیز روزی است که جابر بن عبدالله انصاری، صحابی رسول خدا (ص) از مدینه وارد کربلا شد تا قبر حضرت را زیارت کند. او نخستین کس از مردمان بود که امام حسین (علیه السلام) را زیارت کرد. در چنین روزی زیارت آن حضرت مستحب است و آن زیارت اربعین است [۷]. در همانجا آمده است که وقت خواندن زیارت اربعین، هنگامی است که روز بالا آمده است. در کتاب «تذهة الزاهد» هم که در قرن ششم هجری تألیف شده، آمده: در بیستم این ماه بود که حرم محترم حسین از شام به مدینه آمدند [۸]. برخی استظهار کرده‌اند که عبارت شیخ مفید و شیخ طوسی، بر آن است که روز اربعین، روزی است که اسرا از شام به مقصد مدینه خارج شدند نه آن که در آن روز به مدینه رسیدند [۹]. به هر روی، زیارت اربعین از زیارت‌های مورد وثوق امام حسین (علیه السلام) است که از لحاظ معنا و مفهوم قابل توجه است.

۴- آثار زیارت انسان‌های کامل و معصوم (علیهم السلام)

زیارت انسان‌های کامل و معصوم (علیهم السلام) رهاوردها و میوه‌های فراوانی دارد که اجتهاد در فهم دین و جهاد در تبیین دین، اجرای دستورات الهی، دفاع و حمایت از ارکان اسلام از جمله این رهاوردها و برکات به شمار می‌آیند و نمونه‌های این‌گونه برکات را می‌توان از اوصاف کمالی آنان در زیارت‌نامه‌های آنان دید، آنجا که می‌گوییم: «أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ وَ آتَيْتَ الزَّكَاةَ وَ أَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أَتْبَعْتَ الرَّسُولَ وَ تَلَوْتَ الْكِتَابَ حَقَّ تِلَاوَتِهِ». بر این اساس، کسی که به زیارت آنان می‌رود، چنین ویژگی‌هایی را طلب می‌کند و از چنین کمالاتی بهره‌مند می‌شود.

۵- اهداف قیام حسینی در زیارت اربعین

در زیارت اربعین می‌خوانیم «وَبَذَلَ مُهْجَتَهُ فَبِكَ لَا يَسْتَنْقِذُ عِبَادَكَ مِنَ الْجَهَالَةِ وَ خَيْرُهُ الصَّلَاةُ». که قیام وجود مبارک حسین بن علی (علیه السلام) برای دو هدف بود و آن حضرت برای این دو خون جگر خود را داد:

۱. نجات جامعه از جهل و نادانی با رویکرد فرهنگی ۲. هدایت عموم مردم به سمت عقلانیت و دوری از ضلالت

به استناد حدیث «حُسَيْنٌ مِنِّي وَ اَنَا مِنْ حُسَيْنٍ» [۱۰]، هدف حسین بن علی (علیه السلام) همان هدف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. بر اساس قرآن و نهج البلاغه، هدف رسالت انبیای الهی، دو چیز است: یکی عالم کردن مردم و دیگری عاقل کردن آنها به وسیله تهذیب نفس. امیر مؤمنان علی (علیه السلام) می‌فرماید: «خدای سبحان به دست پیامبر گرامی دو کار کرد؛ مردم را با فرهنگ و باسواد کرد و آنها را از گمراهی به درآورد». «فَهَدَاهُمْ بِهِ مِنَ الضَّلَالَةِ وَ اَنْقَذَهُمْ بِمَكَانِهِ مِنَ الْجَهَالَةِ» [۱۱]. رهبران الهی به مردمان، اندیشه ناب و انگیزه صحیح می‌بخشند و بخشش‌های علمی و معنوی، والاترین بخشش‌هاست. از این رو، معصومان (علیهم السلام) فرمودند: «پیامبر از بخشنده‌ترین مردمان بود [۱۲]؛ زیرا مائده و سفره معنوی را گشود و غذای آماده را بر آن چید. آن‌گاه جامعه انسانی را به زندگی جاوید فرا خواند. حسین نیز از پیامبر بود و همانند او عمل کرد». امروز برای همه این پرسش پاسخ داده شده است که چرا میان اهل بیت (علیهم السلام) تنها برای خامس آل عبا مراسم اربعین آن هم سال‌ها بعد از شهادتش برپا می‌شود و این همان وعده‌ای است که پیام‌رسان کربلا، زینب کبری (سلام الله علیها) در مجلس یزید بیان کرد که دشمنان دین خدا هرگز نمی‌توانند نور امام حسین (علیه السلام) را خاموش کنند؛ این همان حقیقتی است که در زیارت‌نامه امام حسین (علیه السلام) می‌خوانیم «اشهد أنك نور الله لم يطفأ و لا يطفأ ابداً».

۶- چهار عنصر همیشه جاویدان زیارت اربعین

تمام شاخصه‌های یک فرهنگ پویا در بستر زیارت اربعین دیده می‌شود، حداقل چهار عنصر همیشه جاویدان معنویت، محبت و بغض، پویایی و همبستگی در این زیارت مشهود به نظر می‌رسد.

۶-۱- معنویت

اصل زیارت مزار مطهر اهل بیت (علیهم السلام) در مکتب تشیع، موضوعیت دارد، شیخ صدوق به نقل از حضرت امام رضا (علیه السلام) می‌فرماید: «إِنَّ لِكُلِّ إِمَامٍ عَهْدًا فِي غُنَى أَوْلِيَائِهِ وَ شِيعَتِهِ وَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ زِيَارَةُ قُبُورِهِمْ...» [۱۳] یعنی: برای هر امامی، عهد و پیمانی بر گردن دوستان و پیروان اوست و از نشانه‌های وفای کامل به این پیمان، زیارت قبر امامان است. از دیگر سو زیارت امام حسین (علیه السلام) از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، به گونه‌ای که می‌توان گفت: ماهیت انسان را تغییر می‌دهد. البته در این خصوص حکایت‌های زیادی نقل شده است، اما خصوصیت مورد پرسش یعنی راهپیمایی اربعین، این زیارت را بیش از پیش فرازمند می‌کند. در کتاب شریف «کامل الزیارات» [۱۴] از قول امام صادق (علیه السلام) آمده است: «مَنْ أَتَى قَبْرَ الْحُسَيْنِ (علیه السلام) مَاشِيًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ، وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ سَيِّئَةٍ، وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ دَرَجَةٍ». یعنی: هر که پیاده به نزد قبر حسین (علیه السلام) برود، خداوند، برای هر قدمش هزار حسنه می‌نویسد و هزار زشتکاری را از او می‌زداید و او را هزار درجه بالا می‌برد.

۱-۱- نقش زیارت اربعین در ارتقاء فرهنگ دینی جامعه

هر فرهنگ و تمدنی برای حفظ و بقای خود، نیازمند گسترش هنجارها و ارزشها، به ویژه در عرصه اجتماع می‌باشد. اربعین از این جهت هنجاری اسلامی است که موجب گسترش ارزشهای اسلامی شده، می‌تواند به عنوان یک سنت همیشگی سالیانه در احیای هویت اسلامی و نفی هویت‌های ساختگی، کاملاً مؤثر باشد. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «این کسانی که این راه را طی کردند و این حرکت عاشقانه را و مؤمنانه را دارند انجام می‌دهند، واقعاً دارند حسنه‌ای را انجام می‌دهند. این یک شعار بزرگ است: (لَا تُجِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ)؛ حرمت شعائر خدا را نگهدارید. این بلاشک جزو شعائر الله است. جا دارد که امثال بنده

که محرومیم از این جور حرکتها، عرض بکنیم که: «يَا لَيْتَنَا كُنَّا مَعَكُمْ فَنَقُوزُ فَوْزاً عَظِيماً؛ ای کاش با شما می بودیم و به فوز عظیم می رسیدیم» [۱۵]. خصوصیت شعائرالله این است که تقوا را در جان آدمی قرار می دهد، باور انسان تقویت می شود، محبت انسان به اهل بیت (علیهم السلام) تقویت می شود. در پیاده روی اربعین واقعاً شما باور می کنید که یک نفر در کربلا منتظران است و با محبت، نگران شما است. احساس می کنید که در طول راه کسی دارد شما را همراهی می کند. در روایات هست وقتی کسی پیاده به حرم بیاید، ملائکه الله با او مصافحه می کنند و سلام پیغمبر اکرم را به او می رسانند (...أَتَاهُ مَلَكٌ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص يُقْرُؤُكَ السَّلَامَ» [۱۶].

۱-۲- عَجَب

عجب به معنای بزرگ شمردن و خشنود شدن از اعمال نیک خود است به شرط آن که نسبتشان را به خدا فراموش کند، آنها را از جانب خود بداند و از تباه شدن آنها نترسد [۱۷]. نکته دیگری که در مورد زیارت کربلا به خصوص در روز اربعین، باید به آن توجه داشت، این است که در مسیر کربلا و در حرم امام حسین (علیه السلام) یک صفتِ رذیله بسیار مهم در انسان از بین می رود و آن عَجَب است. عَجَب، رذیله ای است که تقریباً جز با زیارت ابا عبدالله (علیه السلام) از بین نمی رود. وقتی انسان کار خوبی انجام می دهد، معمولاً دچار عَجَب می شود و عَجَب در وجودش تقویت می شود، اما این صفتِ رذیله در حرم امام حسین (علیه السلام) نابود می شود. هر کسی که دارایی یا توانایی ای داشته باشد، معمولاً به خاطر داشتن آن دارایی و توانایی دچار عَجَب می شود، اما وقتی انسان به زیارت حرم ابا عبدالله (علیه السلام) می رود، خود به خود عَجَب او از بین می رود، روضه ابا عبدالله (علیه السلام) هم این خاصیت را دارد.

۶-۲- محبت و بغض

اساس دین در زبان معصومان (علیهم السلام) بر این دو اصل استوار است. «هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ وَالْبُغْضُ؟» این محبت به خاندان عصمت است که زائر را از روزمرگی دنیای ماشینی به مشی در جاده سعادت می کشاند، اما آن چنان که پیشتان زیارت اربعین به ما آموخته اند، این محبت باید با اعلام برائت از راهزنان مسیر سعادت همراه باشد. شیخ طوسی به نقل از «صفوان جمال» می گوید: وقتی از امام صادق (علیه السلام) اذن زیارت امام حسین (علیه السلام) گرفتم، از ایشان درخواست کردم آنچه باید در این مسیر انجام دهم را بفرمایند. حضرت پس از تکبیر و تهلیل و صلوات فرمودند: «وَالْعَنْ عَلَى مَنْ قَتَلَهُ وَالْبَرَاءَهُ مِمَّنْ أَسَسَ ذَلِكَ عَلَيْهِ» برائت بجو از کسانی که اساس شهادت امام حسین (علیه السلام) را بنیان نهادند [۱۸]. حضور در جرگه زائران امام حسین (علیه السلام) در تمام سال به ویژه اربعین، موهبتی است که همواره باید از خداوند متعال درخواست آن را داشت، چراکه به تعبیر امام صادق (علیه السلام) اگر خداوند خیر بنده ای را بخواهد به او توفیق زیارت امام حسین (علیه السلام) را اعطا می کند «مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِهِ الْخَيْرَ قَدَفَ فِي قَلْبِهِ حُبَّ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَحُبَّ زِيَارَتِهِ وَ مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِهِ السُّوءَ قَدَفَ فِي قَلْبِهِ بُغْضَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَبُغْضَ زِيَارَتِهِ» یعنی: هرکسی که خداوند خیرش را بخواهد، حب امام حسین (علیه السلام) و حب زیارتش را در قلب او می اندازد و هر که را خداوند بدی اش را بخواهد، بغض نسبت به امام حسین (علیه السلام) و بغض زیارت آن حضرت را در قلب او می اندازد [۱۹].

۶-۳- پویایی

شاخصه حرکت و پویایی، شیعه را از ایستایی باز می دارد و این مفهوم را بارور می سازد که برای پیشرفت مکتب، باید پیر و جوان، خُرد و کلان، سپید و سیاه و همه کنار یکدیگر در حرکت باشند. حرکت به سمت پدر عبودیت حضرت ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) برای آرامش در کشتی نجات اوست. اصل زیارت در جرگه امور استحبابی است. زیارت اربعین، حج بیت

الله الحرام نیست که مسلمان بر خود واجب بداند، اما به قدری روان انسان در خنکای عطر اربعین آرام می‌گیرد که هر شیعه بر خود واجب می‌داند به توصیه امام عسکری (علیه‌السلام) گوش فرا دهد و حداقل یک بار نشان پرافتخار زائر اربعین را بر سینه خود نصب کند. بنابراین همان طور که زیارت اربعین ابغادی بین المللی دارد باید درخواست زائران، در عرصه‌ای جهانی مطرح شود. به راستی چه دعایی مهم‌تر از زندگی در عصر طلایی ظهور و برپایی حکومت عدالت گستر موعود می‌تواند خستگی یکایک زائران را در پی قرون مختلف برطرف سازد؟

۴-۶- همبستگی

حضور انسان‌ها با سطح اجتماعی مختلف و پیمودن دوشادوش مسیری معین در راهپیمایی میلیونی اربعین بیان‌گر این حقیقت است که اشتراکات عام مهم است و به ویژه اگر این هدف، الهی و معنوی هم باشد وحدت آفرین است و انسجام و همبستگی می‌آفریند و «جمع‌گرایی» را به جای «فردگرایی» و «عام‌گرایی» را به جای «خاص‌گرایی» جایگزین می‌کند. چرا که وقتی مسیر الهی است و در جهت آن قدم برداشته می‌شود دیگر تفاوت‌ها معنا ندارد و اختلافات نادیده گرفته می‌شوند. زیارت اربعین یک سرمایه بزرگ اجتماعی است و در آن بزرگ‌ترین پیاده‌روی جهان به نام شیعه ثبت می‌شود، به یقین این حرکت ارزشمند، خاری به چشم دشمنانی است که مخالف وحدت شیعیان جهانند، چراکه اگر این نمی‌بود همه‌ساله به‌خصوص در سال‌های اخیر مخالفان این گردهمایی با تبلیغات و فضا سازی منفی سعی در ایجاد سدی در برابر سیل خروشان جمعیت حاضر نمی‌کردند. از نظر اجتماعی حضرت امام خمینی (ره) بهترین تعبیر را به‌کار برده‌اند. ایشان فرموده‌اند: قدرت اباعبدالله الحسین (علیه السلام) برای مجتمع کردن افراد و قلوب مردم بی‌نظیر است. (شما در کجا سراغ دارید که ملتی این طور هماهنگ بشود؟ کی اینها را هماهنگ کرده؟ اینها را سید الشهدا هماهنگ کرده است. در تمام کشورهای اسلامی، ملت‌های اسلامی در روز عاشورا و تاسوعا و مثلاً بیست و هشتم و... این دستجات با آن عظمت، با آن محتوا همه جا [راه می‌افتند] کی می‌تواند یک چنین اجتماعی درست کند؟ در کجای عالم شما سراغ دارید که این مردم این طور هماهنگ باشند؟ [۲۰]. حضرت امام (ره) پیش‌بینی این روزها را کرده بودند. ایشان می‌فرمودند که اگر ملت ایران و ملت عراق دور حرم‌های معصومین (علیهم السلام) به هم بپیوندند، چه کارها خواهند کرد! [۲۱]. یا می‌فرمودند فردایی که جنگ که تمام شود، ما با ملت عراق هیچ مشکلی نداریم و آنها با ما هیچ مشکلی ندارند. همان زمان صدام هم امام (ره) تأکید می‌فرمودند که ملت عراق با صدام موافق نیستند [۲۲]. حضرت امام (ره) می‌فرمودند دشمن می‌ترسد از اینکه ملت عراق و ملت ایران با هم یکی بشوند؛ از محبت‌ها و دوستی‌های دو ملت می‌ترسد. امام (ره) از این صحنه‌هایی که الآن در حماسه اربعین پدید آمده است، (چه پیش‌بینی‌ای داشتند) قدرت اسلام به نمایش گذاشته می‌شود.

۷- حماسه اربعین و مسأله مهدویت

در این جا به بررسی رابطه معناداری پدیده اربعین با مسأله مهدویت و ظهور امام زمان (عج) می‌پردازیم.

۱-۱- فرهنگ عصر ظهور

بدون تردید عصر ظهور و انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) فقط یک انقلاب سیاسی، نظامی یا اجتماعی ساده نخواهد بود؛ بلکه طبق مضامین روایات مهم ترین بعد قیام جهانی آن گرمی، بخش تحولات فرهنگی در درون افراد و جامعه خواهد بود. در آن عصر دل انگیز و شورآفرین انسان‌ها از درون متحول می‌شوند و بینش‌های مادی به معنوی و روحانی تبدیل می‌شود. کوتاه بینی‌های افراد جای خود را به دور اندیشی و تفکرات عمیق انسانی خواهد داد و در اثر انقلاب درونی انسانها و اصلاحات واقعی، مدینه فاضله تشکیل خواهد شد. جامعه جهانی آنچنان ارتقای فرهنگی و عقیدتی خواهد یافت که ارتباطات

صحیح انسانی که تمام انبیا، اولیا و صلحا برای تحقق آن تلاش کرده اند به اوج خود خواهد رسید. طبق روایات در عصر ظهور با ارتقاء سطح فرهنگ مردم صفات اخلاقی را در آن عصر چنان آموخته و در وجودشان پیاده می کنند که اعتماد به همدیگر به بالاترین سطح خود می رسد، به طوری که یکدیگر را محرم و دوست صمیمی خود به حساب می آورند. امام باقر (علیه السلام) این صمیمیت و اعتماد عمومی را چنین تبیین می فرماید: «أَتَى الرَّجُلُ إِلَى كَيْسٍ أَخِيهِ فَيَأْخُذُ حَاجَتَهُ فَلَا يَمْنَعُهُ» [۲۳]. شما در اجتماع میلیونی اربعین این واقعیت را حس می کنید که چگونه عاشقان امام حسین (علیه السلام) تمام هستی خود را با کمال میل و خاضعانه در اختیار برادران و خواهران دینی خود گذارده، از این کار چنان لذت می برند که حمد الهی به جای می آورند.

۱-۲- درخواست مشترک ظهور امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

شیعه در لغت به معنای پیرو است، کسی که گام در قدمگاه مولای خویش می گذارد، باید هر اقدام او مورد توجه و رضایت رهبران خود باشد. حضرت زهراء (سلام الله علیها) در حدیثی می فرمایند: (إِنْ كُنْتَ تَعْمَلُ بِمَا أَمْرُنَاكَ وَتَنْتَهِي عَمَّا زَجَرْنَاكَ عَنْهُ فَأَنْتَ مِنْ شِيعَتِنَا وَإِلَّا فَلَا)، اگر به آنچه تو را به آن فرمان می دهیم عمل کنی و از آنچه برحذر می داریم دوری کنی، از شیعیان ما هستی وگرنه هرگز [۲۴]. همچنین پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: «شیعه ما کسی است که از ما پیروی کند، پا جای پای ما بگذارد و به کردار ما اقتدا کند» لذا اگر می خواهیم شیعه حقیقی باشیم، پیوسته باید مراقب اعمال و رفتار خود باشیم و لحظه ای هم نباید غفلت کرد، این همان چیزی است که خدا بارها در قرآن بر آن تأکید داشته است (وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ). هر یک از ائمه معصومین (علیهم السلام) برای حفظ فرهنگ عاشورا تلاش های بسیاری کرده اند و هر یک نقشی از نقوش کربلا را برجسته کرده اند، در این میان امام عسکری (علیه السلام) بین صفات مؤمن، پنج شاخصه را تعیین کرده اند که زیارت اربعین یکی از آنهاست. بیان این حدیث شریف توسط پدر امام آخرالزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) خود نکته ای است که می توان آن را از زوایای مختلف بررسی کرد؛ این حرکت که از اقدام جابرین عبدالله انصاری، صحابی خاص اهل بیت (علیهم السلام) در عصر امام سجاد (علیه السلام) با شاخص قرار دادن امام به عنوان صفت شیعه، آغاز و تمدن ساز شد. به نظر می رسد احیای زیارت اربعین توسط امام عسکری (علیه السلام) آماده سازی شیعه برای دوران غیبت امام عصر (علیه السلام) است. سایر معصومان (علیهم السلام) نیز بسیار دقیق به این حقیقت اشاره کرده اند؛ از سویی در شمار فراوانی از روایات به این نکته تأکید دارد که مصلح جهان، نهمین فرزند امام حسین (علیه السلام) است، این تعبیر، حاکی از ارتباط خاص امام حسین (علیه السلام) و امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) است [۲۵]. اگر این حجم از جمعیت که با یک هدف گرد هم می آیند و به سوی یک مقصد واحد حرکت می کنند، همچون رنگی در پوشش و یکپارچگی در حرکت، در نیاز مشترک شان به وحدت نظر نیز برسند، آینده جهان تغییر خواهد کرد، چرا که خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» در حقیقت خداوند حال قومی را تغییر نمی دهد تا آنان حال خود را تغییر دهند» پس زائران اربعین حسینی می توانند با یک درخواست مشترک سرنوشت هستی را تغییر دهند [۲۶].

۱-۳- اتمام حجت برای بیدارسازی دل ها قبل از ظهور

هر انسانی که خودش را در هر موضع فکری و سیاسی یا فرهنگی تلقی می کند، با اربعین ارتباط برقرار کند. شاید این آخرین مرحله اتمام حجت برای بیدارسازی دل ها قبل از ظهور باشد. البته آرزو میکنیم که واقعاً ظهور نزدیک باشد و محقق شود و همین اقدامات و حرکات مقدمه ساز ظهور شوند؛ ولی ما برخی از اتمام حجت ها را در امتحان ها و غربال های قبل از ظهور داریم؛ اتمام حجت هایی که موجب می شود خیلی ها که رسماً در جبهه باطل هستند، بیایند و در جبهه حق قرار بگیرند و قطعاً یکی از عوامل بسیار مهم برای جذب به جبهه حق، می تواند همین اربعین اباعبدالله الحسین (علیه السلام) باشد.

۱-۴- تحول ملتهای جهان، برای اربعین حسینی

علما در گذشته به امر پیاده‌روی اربعین اهتمام داشتند. ولی چرا این رسم الان این قدر در میان مردم پا گرفته است؟ در اینجا غیر از تحلیل امام(ره) تحلیل دیگری نمی‌توان داشت. ایشان در دوران دفاع مقدس می‌فرمود: این دل‌ها متحول شده است و جوانانی که قبل از انقلاب می‌خواستند آنها را به فساد بکشانند الان آرزوی شهادت می‌کند و این تحول از علائم ظهور است. (... امروز می‌بینیم که این جلوه‌ها حاصل شده است، و این شوق و شغفها به لقاء الله برای آنها حاصل شده است، و دست عنایت خدای تبارک و تعالی به سر این ملت کشیده شده است، و ایمان آنها را تقویت فرموده است که یکی از علائم ظهور بقیه الله - ارواحنا فداه - است [۲۷]؛ این تحول مردم و ملتهای جهان، مسلمانان جهان و حتی غیرمسلمانانها برای اربعین امام حسین(علیه السلام) یک تحول عادی نیست؛ یک عنایتی است که طبق نظر حضرت امام خمینی(ره) می‌تواند از علائم ظهور تلقی شود.

۱-۵- پیاده‌روی اربعین نقش کلیدی در ظهور

حضرت امام (ه) در پیام نورزی سال ۱۳۶۱ فرمودند: امروز جوانان ما آمده‌اند آرزوی شهادت می‌کنند و این از علائم ظهور است. یعنی تحول در جوان‌ها را از علائم ظهور اعلام فرمودند. (امروز می‌بینیم که این جلوه‌ها حاصل شده است، و این شوق و شغفها به لقاء الله برای آنها حاصل شده است، و دست عنایت خدای تبارک و تعالی به سر این ملت کشیده شده است، و ایمان آنها را تقویت فرموده است که یکی از علائم ظهور بقیه الله - ارواحنا فداه - است [۲۸]. در آینده معلوم خواهد شد که پیاده‌روی اربعین چه نقش کلیدی حتی در ظهور حضرت خواهد داشت و می‌توان گفت این تحولی که در مردم مسلمان ایجاد شده است، از علائم ظهور است.

۸- پیاده‌روی اربعین یک رسم عربی نیست؛ یک رسم دینی است

پیاده‌روی برای زیارت یک رسم عربی نیست، بلکه یک رسم کاملاً دینی است. برای اعراب بزرگداشت اموات اهمیت چندانی ندارد. از نظر فرهنگی؛ ایرانی‌ها بیش از عرب‌ها برای اموات خودشان بزرگداشت می‌گیرند. اما پیاده‌روی برای زیارت، ریشه‌های کاملاً دینی دارد. در روایات، پیاده‌روی برای زیارت خانه خدا [۲۹]، پیاده‌روی برای زیارت ائمه هدی(علیهم السلام) (تهدیب الاحکام/ج ۶/صفحه ۲۰) و به ویژه در مورد کربلا [۳۰]، آن قدر فضیلت شمرده شده است که باید به این نتیجه برسیم که ائمه هدی(علیهم السلام) از روز اول برای چنین آثاری برنامه داشته‌اند که امروز خودش را نشان می‌دهد.

۹- شاخصه‌های تمدن‌ساز حماسه اربعین حسینی

۱-۱- مفهوم تمدن

کلمه «تمدن» در زبان عربی از «مدن» اخذ شده است که به معنای اقامت کردن و پیدا کردن اخلاق شهرنشینان است [۳۱]. این کلمه ترجمه «Civilization» است که از کلمه لاتینی «Civilis»، متعلق به کلمه «vivis» یعنی «شهرمند» مشتق شده است. یونانی‌های باستان با این کلمه نشان می‌دادند که شهر را مجموعه‌ای از نهادها و روابط اجتماعی می‌دانند که شکل برتری از زندگی است [۳۲]. در فرهنگ‌های فارسی نیز «تمدن» به معنای شهرنشین شدن، به اخلاق و آداب شهریان خوگرفتن، همکاری افراد یک جامعه در امور اجتماعی، اقتصادی، دینی، سیاسی و مانند آن آمده است [۳۳]. اگرچه، هم در زبان شرقی و هم در زبان لاتین، انتساب به شهر و شهرنشینی ملاک تمدن است، اما باید توجه داشت که تمدن لزوماً به

معنای شهرنشینی نیست، بلکه انسان متمدن انسانی است که وارد مرحله شهرنشینی شده است. در واقع، شهرنشینی معلول تمدن بوده است، نه علت آن. بر همین اساس جان برنال می گوید: شهر جزو تمدن است، نه اینکه شهرنشینی، تمدن را به وجود آورده باشد [۳۴]. از نظر ویل دورانت «تمدن نظامی است اجتماعی که موجب تسریع دستاوردهای فرهنگی شده و به منظور بهره گیری از اندیشه ها، آداب و رسوم و هنر، دست به ابداع و خلاقیت می زند؛ نظامی است سیاسی که اخلاق و قانون، نگهدارنده آن می باشد و نظامی است اقتصادی که با تداوم تولید، پایدار خواهد ماند [۳۵]. علامه محمدتقی جعفری «تمدن» را این گونه تعریف می کند: «تمدن تشکّل هماهنگ انسان ها در حیات معقول با روابط عادلانه و اشتراک همه افراد و گروه های جامعه در پیشبرد اهداف مادی و معنوی انسان ها در همه ابعاد مثبت است» [۳۶].

۱-۲- مانور بیداری شیعه

اجتماع اربعین، مانور بیداری شیعه است تا این پرسش در ذهن انسان آزاداندیش شکل بگیرد که؛ این حسین (علیه السلام) کیست که همه عالم را به خود مجذوب کرده است؟ راهش چیست؟ چه گفتمانی برای عصر حاضر دارد که این همه مشتاق را به بیابان های اطراف کربلا کشانده است؟ وقتی آمریکایی ها صدام را سرنگون کردند، شاید یک درصد هم احتمال نمی دادند که بیداری اسلامی از نوع حقیقی اش، در عراق پدید بیاید ولی از باب «عدو شود سبب خیر اگر خدا خواهد» اقدامات دشمنان و این جریان تکفیری ها، موجب تقویت جریان مقاومت و بیداری در عراق شده است به حدی که وقتی شما در لایه هایی از مردم عراق حضور پیدا می کنید، فضایی مانند دوران دفاع مقدس (بلکه بعضاً بهتر از آن) در بین آنها می بینید. این ظلم هایی که در طول تاریخ به مردم عراق شده است نتیجه ای جز بیداری و افزایش حس پیوند با امام حسین (علیه السلام) برای مردم عراق نداشته است. و شما در این ایام می توانید این را ببینید. شاید یکی از زیباترین صحنه هایی که در اربعین به سهولت می توان دید، پیوندی است که بین مردم عراق و مردم ایران برقرار می شود. شما این پیوند را در اوقات دیگر نمی بینید [۳۸].

۱-۳- پیگیری راهپیمایی اربعین توسط جهانیان

پیاده روی اربعین، نشان دهنده قدرت جاذبه امام حسین (علیه السلام) است. در این همایش عظیم، صحنه هایی به چشم می آید که در هیچ اجتماعی دیده نمی شود. زائرانی که از دورترین نقاط و با مشکلات زیاد خود را به نجف می رسانند تا حرکت خود را به سمت شهر کربلا آغاز کنند، با میزبانی بی نظیر مردمی روبه رو می گردند که تمام توان خود را برای پذیرایی زائران به کار گرفته اند و حتی با وجود مشکلات مالی، تمام سال به نیت خدمت به زائران امام حسین (علیه السلام) اموال خود را پس انداز می نمایند. این گوشه ای از این حماسه شگرف است که هر انسان آزاده و عاقلی را به تفکر وادار می دارد. این اتفاق باعث شده که افرادی حتی از روی کنجکاوی بار سفر ببندند و از دورترین کشورها خود را به عراق برسانند. افرادی که با حضور در این مراسم، همراه با این سیل عظیم دل های عاشق و دل باختگان حسینی (علیه السلام) می گردند و تا مدت ها بعد از این سفر، تحت تأثیر قرار می گیرند و حتی در میان آن ها کسانی هم هستند که با دیدن این اجتماع بزرگ، به دین اسلام رو می آورند. حضور مسیحیان و دیگر ادیان مختلف در این مراسم، یکی از نشانه های بازتاب اربعین در بین مردم جهان است. ادیان مختلفی که با حضور در این اجتماع در تلاش برای شناخت اسلام حقیقی و به دور از دروغ های رسانه های غربی درباره تشیع، هستند.

۱-۴- تبدیل شدن شیعه به یک رسانه

حضور هر زائر، رسانه ای آشکار است برای شست و شوی فضای نامناسبی که رسانه های معاند در طول سال با هزینه های بسیار، علیه شیعه ساخته اند. حماسه اربعین، نمایش اسلامی است که سر مظلوم نمی بُرد، بلکه برای یک «سر جدای مظلوم» جمع می شوند و مهربانی می کنند. در مقابل جنایتکارانی که که عمداً تصاویر جنایتشان را منتشر می کنند تا چهره اسلام را زشت

جلوه دهند تا از راه سیاه نمایی و اختلاف قومی و مذهبی ایجاد کنند، ما چه جوابی جز اربعین برای جهانیان داریم؟ در همایش عظیم اربعین، ملت‌های مسلمان با قلوب متحد جمع می‌شوند و صدها میلیون وعده غذایی با عشق و علاقه توسط خود مردم، بین زائرین توزیع می‌شود و این جمعیت چقدر با هم مهربان هستند. این جمعیت برای پاسداشت یاد آن شهید مظلومی که سر از تنش جدا شده، جمع شده‌اند!! این پاسخ ما به تخریب و تفرقه‌ای است که تروریست‌های با تفکر داعشی انجام می‌دهند [۳۸].

۱-۵- فراگیرسازی پیام اربعین برای انواع سطوح اجتماعی

در انعکاس اخبار اربعین اباعبدالله الحسین (علیه السلام) آغوش رحمت واسعه الهی را به سوی تمام ابنای بشر باز کنیم؛ طبق سخن مرحوم قاضی (ره) که فرمودند: «در عالم مکاشفه دیدم که «رحمة الله الواسعه» حسین (علیه السلام) است». باید ابواب «رحمة الله الواسعه» را به روی تمام مردم عالم گشود و این رحمت واسعه باید تا آنجایی که می‌شود به کمک دوستان اباعبدالله حسین (علیه السلام) فراگیر شود و این فراگیری خودش یک عملیات اتمام حجت است. باید فضایی ایجاد کنیم که همه تحت پوشش نور این رحمت قرار بگیرند. لذا تعمیم و فراگیرسازی اربعین امام حسین (علیه السلام) برای انواع سطوح اجتماعی یک ضرورت به حساب می‌آید.

۱-۶- حضور پیروان سایر ادیان حاکی از ابعاد جهانی زیارت اربعین

حماسه پیاده روی اربعین که هر روز ابعاد بین المللی گسترده‌تری پیدا می‌کند و از همه ملیت‌ها و ادیان از جمله مسیحیان در آن شرکت می‌کنند، مقدمه یک تحول اساسی در مقیاس جهانی است. دنیای مدرن با ایدئولوژی لیبرال و سرمایه سالارانه اش به پایان رسیده و جز بحران آفرینی دستاورد دیگری برای بشریت ندارد و بشر امروز محتاج یک رستاخیز معنوی و الهی است که مایه های آن قویا در انقلاب اسلامی و نهضت امام خمینی (ره) وجود دارد. از جمله دستاوردهای پیاده روی اربعین اجماع مسلمانان از مذاهب مختلف و حتی حضور پیروان سایر ادیان و مکاتب در این گردهمایی بزرگ است، که ضمن نمایش علنی وحدت مسلمانان، نشانه هایی از تحولات منطقه و مانور قدرت جهان اسلام را مخابره می‌کند.

۱-۷- روایت حماسه اربعین با ادبیات گوناگون

حماسه اربعین با انواع ادبیات، قابل توصیف و تبیین است. می‌توان برخی اعمال خاص مؤمنین را برای مراتب عالی اهل تقوا تصور کرد، ولی برخی رفتارها و شعائر دینی هستند که باید به آنها در نهایت عمومیت (فراگیری) نگاه کرد، که امام حسین (علیه السلام) عموماً و اربعین حسینی خصوصاً همین ویژگی را دارد. برای اینکه این امر تحقق پیدا کند، چه کار کنیم؟ باید اربعین را با ادبیات متنوع روایت کنیم. فقط با ادبیات هیأتی‌ها از اربعین صحبت نکنیم. بلکه ضمن صیانت از حقیقت اربعین با انواع ادبیاتی که صنوف و سطوح مختلف اجتماع دارند با آن فکر می‌کنند و زندگی می‌کنند، از اربعین سخن بگوییم [۲۵].

۱-۸- فراجناحی بودن اربعین

مراسم باشکوه اربعین را باید یک مراسم عظیم برای جهان بشریت تلقی می‌کنیم. مراسمی که نه تنها فراتر از انواع جریان‌های سیاسی داخلی، بلکه فراتر از همه مذاهب و ادیان دنیا و یک مراسم فوق‌العاده بشری است. برخی از مراسم‌ها در ایران وجود دارد که در آن مرزبندی خاصی وجود ندارد. مانند تجمعی که مردم برای عید نوروز در کنار حرم امام رضا (علیه السلام) دارند که از تمام طیف‌ها و صنوف در آنجا حضور پیدا می‌کنند. همچنین در برگزاری مراسم عزاداری روز عاشورا نیز همه ی مردم

هنرمندان، روشنفکرها، بازاریها و انواع صنوف مشارکت دارند و همه به آن احترام می‌گذارند؛ سعی می‌کنند ارادت خودشان را به امام حسین (علیه السلام) نشان دهند. باید با پدیده باعظمت اربعین باید همین‌طور فراجناحی، بلکه فراملیتی و فراتر از همه ادیان برخورد کنیم.

۹-۱- نقش رسانه ها به معرفی حماسه اربعین

حماسه اربعین درهای کربلا و حماسه عاشورا را به روی جهانیان گشوده شده است و حداقل اثری که کربلا در آنها خواهد گذاشت به نفع جبهه حق است. حتی اگر برخی تلاش کنند فلسفه عاشورا و اربعین را تحریف کنند. در حماسه اربعین -که دنباله حماسه عاشوراست- زیبایی‌هایی وجود دارد که کسی نمی‌تواند چشم خودش را به روی آن ببندد. البته درست است که انقلابیون از این حماسه بزرگ، نتیجه مورد نظر خودشان را می‌گیرند و مقاومت‌شان محکم‌تر می‌شود و برای استکبارستیزی روحیه می‌گیرند. اما بقیه هم لاقط سیاهی لشکر این مقاومت خواهند شد. این همان رحمت واسعه الهی است که علاقمند است همه را در برگیرد. اصحاب رسانه اگر اربعین را خوب به دیگران منتقل کنند یقیناً اجر آنها در ذیل اجر حضرت زینب (سلام الله علیها) قرار خواهد گرفت و از همان جنس خواهد بود. (البته نه به آن اندازه) حضرت زینب (سلام الله علیها) برای حماسه امام حسین (علیه السلام) آن رنج‌ها را به خودشان تحمل کردند. ولی امروز بدون اینکه رنجی را تحمل کنند می‌توانند اجری از همان جنس ببرند. میتوان این را بگویند که اگر ما آن زمان نبودیم که حماسه عاشورا را منتقل کنیم، اکنون حماسه اربعین را دیدیم و آن را به دل‌ها منتقل کردیم.

۱-۹-۱- پنهان کردن حماسه اربعین در رسانه های جهانی

بررسی ها نشان داده است، خبرگزاری ها برای یک تظاهرات چند هزار نفره، تمام جهان را تحت پوشش خبری قرار می‌دهند، ولی برای بزرگترین واقعه انسانی در تاریخ، کمترین پوشش خبری را می‌دهند! برای پنهان کردن حماسه اربعین هزینه‌های زیادی در جهان صورت می‌گیرد و این مقدار طبیعی نیست زیرا اگر به روال طبیعی بود، این باید بزرگترین خبر جهان می‌شد.

۱۰-۱- تشویق و ترغیب مردم به موضوع زیارت

از کسانی که اربعین را در پیاده‌روی شهود کرده‌اند و در متن حماسه پیاده‌روی اربعین حضور داشته‌اند، توصیفی که از حماسه دارند این است که این یک زیارت به یادماندنی، اثر گذار و لذت بخش بوده است. با توجه به آمار حضور ایرانیان در اربعین، می‌توان به این نکته رسید که عموم مردم ما هنوز عظمت پیاده‌روی اربعین را در نیافته‌اند. علاوه بر عموم مردم، بسیاری از نخبگان فرهنگی و معنوی جامعه ما هنوز عظمت حماسه اربعین را در نیافته‌اند؛ حتی برخی از نخبگانی که در موضوع امام حسین (علیه السلام) فعالیت می‌کنند. زائر زیارت اربعین، باید پرورش یافته به آداب زیارت باشد. رفتن به زیارت اربعین بسیار پسندیده و آن چنان که اشاره شد از صفات مؤمن است، اما کیفیت زیارت و چگونه رفتن ملاک است. باید حرکت ما در پیمودن این مسیر، معنادار و هدفمند باشد.

۱-۱۰-۱ آداب زیارت

در کتاب گرانسنگ «کامل الزیارات» که جناب ابن قولویه، همه راویان آن روایت را تأیید کرده اند. روایت بسیار مهم و قابل تأملی آمده است. مفضل بن عمر می‌گوید: امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «زیارت بروید، بهتر است از اینکه به زیارت نروید

و زیارت نروید بهتر است از اینکه به زیارت بروید! مفضل می گوید: محضر مبارک حضرت عرض کردم: کمر مرا با این کلام شکستید! حضرت فرمود: به خدا قسم! یکی از شما وقتی به زیارت قبر پدرش می رود غمگین و اندوهناک می رود، ولی به زیارت قبر مطهر آن حضرت می روید، در حالی که با خود سفره ها و متاع هایی می برید. نه، این طور نباید به زیارت آن امام بروید، بلکه با حالی حزین و افتاده زیارتش کنید».

۱-۱۱ کمک های مادی و معنوی به موکب ها

در حماسه اربعین پیاده روی یک بُعدش است، اصل زیارت اربعین هم یک بُعد دیگرش است. و اطعام هم یک بُعدش است. بیست میلیون نفر زائر حداقل رقمی است که در این اجتماع حضور پیدا میکنند. این بیست میلیون نفر حداقل به مدت سه روز اطعام می شوند. غذای این بیست میلیون زائر، از کجا تهیه می شود که می آورند آنجا در اختیار مردم قرار می دهند؟ مردم با چه عشقی به این زائران رسیدگی میکنند. کمک های مادی و معنوی به موکب های اربعین به نکته حائز اهمیت است، که نیاز است با مشارکت رسانه ها مخصوصا رسانه ملی این موضوع بیشتر برای مردم تبیین شود.

۱-۱۱-۱ پایه اصلی معنویت اربعین

پایه اصلی معنویت اربعین، محبت و ایثار صاحبان موکب ها است، هر زائری که از مراسم اربعین به کشور خود بازمی گردد به خاطر محبتی که از موکب داران می بیند موجب تشویق مردم کشور خود برای حضور در این مراسم می شود. روحیه تعاون در مسیر پیاده روی کربلا نیز یکی از ابعاد زیارت اربعین است. در طول مسیر، انسان شاهد صحنه هایی از دلباختگی است که فقط می توان در مسیر این زیارت نظاره گر بود.

۱-۱۲ اثر پیاده روی اربعین برای ایجاد امنیت و صلح در جهان

می توان نصرت و وعده های الهی را به وضوح دید. اولاً در آیه کریمه قرآن خداوند متعال فرموده است که کار از بین بردن باطل بسیار آسان است، اصلاً زحمت ندارد «جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ» [۳۸]. بعدش می فرماید باطل اصلاً مردنی بود «إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً» یعنی اینکه چیزی نبود که شما آن را از بین بردید. «جَاءَ الْحَقُّ» یعنی چه؟ یعنی «حق آمد و خودش را نشان داد.» این حق امام حسین (علیه السلام) است ما این طوری از ایشان تقدیر کنیم. حق این است که ما این طوری از امام حسین (علیه السلام) تقدیر کنیم. حق این است که ما به یاری مظلوم بشتابیم.

۱۳-درس اربعین

درسی که اربعین به ما می دهد، این است که باید یاد حقیقت و خاطره ی شهادت را در مقابل طوفان تبلیغات دشمن زنده نگهداشت. شما ببینید از اول انقلاب تا امروز، تبلیغات علیه انقلاب و امام و اسلام و این ملت، چه قدر پر حجم بوده است. میدان تبلیغات، میدان بسیار عظیم و خطرناکی است. البته، اکثریت قاطع ملت و آحاد مردم ما، به برکت آگاهی ناشی از انقلاب، در مقابل تبلیغات دشمن بیمه هستند و مصونیت پیدا کرده اند. از بس دشمن دروغ گفت و چیزهایی را که در مقابل چشم مردم بود، به عکس و واژگون نشان داد و منعکس کرد، اطمینان مردم ما نسبت به گفته ها و بافته ها و یاوه گوییهای تبلیغات جهانی، بکلی سلب شده است. دستگاه ظالم جبار یزیدی با تبلیغات خود، حسین بن علی علیه السلام را محکوم می ساخت و وانمود می کرد که حسین بن علی علیه السلام کسی بود که بر ضد دستگاه عدل و حکومت اسلامی و برای دنیا قیام کرده است!! بعضی هم، این تبلیغات دروغ را باور می کردند. بعد هم که حسین بن علی علیه السلام، با آن وضع عجیب

و با آن شکل فجیع، به وسیله ی دژخیمان در صحرای کربلا به شهادت رسید، آن را یک غلبه و فتح وانمود می کردند! اما تبلیغات صحیح دستگاه امامت، تمام این یافته ها را عوض کرد. حق، این گونه است [۳۹].

۱۴- نتیجه گیری

اساساً اهمیت اربعین در آن است که در این روز، با تدبیر الهی خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله یاد نهضت حسینی برای همیشه جاودانه شد و این کار پایه گذاری گردید. اگر بازماندگان شهدا و صاحبان اصلی، در حوادث گوناگون - از قبیل شهادت حسین بن علی علیه السلام در عاشورا - به حفظ یاد و آثار شهادت کمر نبندند، نسل های بعد، از دستاورد شهادت استفاده ی زیادی نخواهند برد. تمام شاخصه های یک فرهنگ پویا در بستر زیارت اربعین دیده می شود، بنابراین میتوان نتیجه گرفت که در عالم واقع که شروع جاذبه مغناطیس حسینی در روز اربعین است. تشویق و ترغیب مردم به موضوع زیارت، نقش رسانه ها در منعکس کردن ابعاد مختلف جریان اربعین، کمک های مادی و معنوی به موبها، ایجاد بسترهای مناسب زیارت آسان توسط مردم و دولتمردان برای حضور آحاد افراد جامعه، فراگیری پیام اربعین برای انواع سطوح اجتماعی، اثر پیاده روی اربعین برای ایجاد و امنیت صلح جهانی؛ همه و همه می تواند در تمدن اربعین نقش آفرین باشد. اگر بتوانیم به این مهم برسیم که هزینه برای زیارت اربعین یک سرمایه بزرگ مادی و معنوی است پس خیلی بهتر از گذشته می توان در تحقق اهداف زیارت اربعین تلاش کرد. بنابراین این حادثه و جلوه های ملکوتی آن تأثیر بسزائی در مهندسی تمدن اسلامی دارد و می توان با شناخت و تعالی ابعاد مختلف در این راستا بهره مند شد. به صورت قطع می توان ادعا کرد که در این همایش عظیم مردمی شاهد شکل گیری جامعه ای با تمام صفات و ویژگی های جامعه آرمانی اسلام و رابطه معنادار آن با مساله مهدویت و ظهور امام زمان (عج) می باشیم. پس اذعان داریم امام حسین (علیه السلام) رمز ظهور حضرت مهدی (عج) است.

منابع

- [۱] قرآن کریم، سوره اسراء، آیه ۲۰
- [۲۶] قرآن کریم، سوره رعد، آیه ۱۱
- [۳۸] قرآن کریم، سوره اسراء، آیه ۸۱
- [۱۱] نهج البلاغه، خطبه ۱، مبعث النبی
- [۲] بررسی سندی زیارت جامعه کبیره، شیخ محمد سند، ترجمه مهناز فرحمند، سفینه، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۸۶.
- [۳] مصاحبه دکتر احسان پوراسماعیل با روزنامه ی قدس پیرامون کارکردهای اجتماعی زیارت اربعین با عنوان: «تمرین برای دوران طلایی ظهور»، (۱۷/آبان/۱۳۹۶).
- [۴] محمد بن یعقوب کلینی، تهران، کافی، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵ ه. ق ج ۱، ص ۱۴۵.
- [۵] سید بن طاوس (۱۳۸۷)، لهوف، ترجمه سید ابوالحسن میرطالبی، قم: انتشارات دلیل ما، ص ۱۱.
- [۶] مصاحبه دکتر احسان پوراسماعیل با روزنامه ی قدس پیرامون کارکردهای اجتماعی زیارت اربعین با عنوان: «تمرین برای دوران طلایی ظهور»، (۱۷/آبان/۱۳۹۶).
- [۷] شیخ مفید، المزار، ص ۵۳، محمد بن حسن طوسی، مصباح المتعجد، ص ۷۸۷.
- [۸] نهضة الزاهد، اسماعیلیان قم و کتابخانه اسلامیة تهران. ص ۲۴۱.
- [۹] النوری، المیزان؛ لولو و مرجان، تهران، فراهانی، ۱۳۶۴، ص ۱۵۴.
- [۱۰] علامه مجلسی، بحار الانوار، لبنان، مؤسسه الوفاء بیروت، ۱۴۰۴ ه. ق. ج ۴۳، ص ۲۶۱، باب ۱۲.
- [۱۲] علامه مجلسی، بحار الانوار، لبنان، مؤسسه الوفاء بیروت، ۱۴۰۴ ه. ق. ج ۱۶، ص ۱۹۰.

- [۱۳] ترجمه و متن کتاب من لا يحضره الفقيه تالیف شیخ صدوق - ابن بابویه ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین قمی مترجم محمد جواد غفاری، جلد ۲، صفحه ۵۷۷.
- [۱۴] جعفر بن محمد بن قولویه (۱۳۷۵)، کامل الزیارات، تصحیح و تعلیق علامه عبدالحسین امینی، نجف الاشرف: مکتبه المرتضویه، صفحه ۲۵۵.
- [۱۵] خامنه ای، سید علی (۱۳۹۴)، بیانات مقام معظم رهبری در ابتدای درس خارج فقه، ۹۴/۹/۹، پایگاه حفظ نشر و آثار آیت الله خامنه ای، www.khamenei.ir.
- [۱۶] جعفر بن محمد بن قولویه (۱۳۷۵)، کامل الزیارات، تصحیح و تعلیق علامه عبدالحسین امینی، نجف الاشرف: مکتبه المرتضویه، ص ۱۳۲.
- [۱۷] فیض کاشانی، المحجّه البيضاء، مؤسسه النشر الاسلامی، ج ۶، ص ۲۷۶.
- [۱۸] شیخ مفید، المزار، ص ۵۳، محمد بن حسن طوسی، مصباح المتهجد، ص ۷۱۹.
- [۱۹] شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹ ه. ق، ج ۱۴، ص ۴۹۶.
- [۲۰] خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - صحیفه نور / ج ۱۱ / ص ۹۹.
- [۲۱] خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - صحیفه نور ج ۱۶ / ص ۵۲.
- [۲۲] خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - صحیفه نور ج ۱۴ / ص ۱۶۴.
- [۲۳] شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹ ه. ق، ج ۵، ص ۱۲۱.
- [۲۴] علامه مجلسی، بحار الانوار، لبنان، مؤسسه الوفاء بیروت، ۱۴۰۴ ه. ق. ج ۶۸، ص ۱۵۵.
- [۲۵] علیرضا پناهیان (۱۳۹۱) انتظار عامیانه، انتظار عالمانه، انتظار عارفانه، مؤسسه عصر بیان معنوی.
- [۲۷] خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - صحیفه نور ج ۱۶ / ص ۱۲۹.
- [۲۸] خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - صحیفه نور ج ۱۶ / صفحه ۱۲۹.
- [۲۹] شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹ ه. ق. ج ۱۱ / صفحه ۸۰.
- [۳۰] جعفر بن محمد بن قولویه (۱۳۷۵)، کامل الزیارات، تصحیح و تعلیق علامه عبدالحسین امینی، نجف الاشرف: مکتبه المرتضویه، ص ۱۳۲ و ۱۳۴.
- [۳۱] لویییس معلوف (۱۳۷۴)، المنجد، ترجمه محمد بندر ریگی، تهران ج ۲، ص ۱۷۶۶.
- [۳۲] ویل دورانت (۱۳۶۸)، درآمدی بر تاریخ تمدن، ترجمه احمد بطحایی و خشایار دیهیمی، تهران: آموزش انقلاب اسلامی، چاپ دوم، ص ۲۵۶.
- [۳۳] محمد معین (۱۳۷۱)، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر، چاپ هشتم، ۱۳۷۱، ص ۱۱۳۹.
- [۳۴] جان برنال (۱۳۸۰)، علم در تاریخ، ترجمه اسدپور پیرانفر، تهران: امیرکبیر، ص ۸۶.
- [۳۵] ویل دورانت (۱۳۶۸)، درآمدی بر تاریخ تمدن، ترجمه احمد بطحایی و خشایار دیهیمی، تهران: آموزش انقلاب اسلامی، چاپ دوم، ج ۱، ص ۳.
- [۳۶] جعفری، محمد تقی (۱۳۵۹)، ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. ج ۵، ص ۱۶۱.
- [۳۷] آشوری، داریوش (۱۳۸۱)، تعریف و مفهوم فرهنگ، تهران: انتشارات آکه، چاپ دوم ص ۱۲۸.
- [۳۸] مصاحبه دکتر احسان پوراسماعیل با خبرگزاری تسنیم باعنوان: «اجتماع اربعین مانور بیداری شیعه است»، (۵/آبان/۱۳۹۷).
- [۳۹] خامنه ای، سید علی (۱۳۶۸) پایگاه حفظ نشر و آثار آیت الله خامنه ای، www.khamenei.ir ۶۸ / ۰۶ / ۲۹.